

טל.

מערכת ש' ערך שדים (ק"י ע"א), מה שהביא שם רבינו ז"ל ששדים אין נמצאים אלא רק בבבל וכו', תמהני שהרי בש"ס מבואר בכמה מקומות שאף בארץ ישראל היו מצויים, דעיין מגילה (ג' א') וכן הוא בסנהדרין (מ"ד סע"א) דהקשו איך יהושע בן נון אמר שלום בלילה למלאך ה', ולא חש שאולי הוא שד ע"ש, וכן עיין ירושלמי שלהי פאה דרבי חנינא בר פפא היה מחלק צדקה בלילה ופגע בו רביהון דרוחיא ע"ש, והרי ר"ח בר פפא היה אמורא דארץ ישראל, וכמבואר בביצה (ל"ח סע"א) ובכתובות (פ"א סע"ב) ועיין בספר תולדות תנאים ואמוראים בערכו (דף תצ"ד), ועיין מדרש קהלת רבה (פרשה ג' סימן ג') מעשה באחד מגדולי צפורי שבאה לו מילה, ועלו אנשי עין תאנה לכבדו, ועלה עמהם רבי שמעון בן חלפתא, ואחר הסעודה יצא רבי שמעון בן חלפתא בלילה, ופגע בו מלאך המות ואמר לו לרבי שמעון מפני שאתם בטוחים על מעשיכם הטובים אתם יוצאים בשעה שאינה שעה, ופירש במתנות כהונה, שעה שאינה שעה, כלומר בלילה דשכיחי מזיקים ומפורש שאף בארץ ישראל הו' שכיחי מזיקים, וע"ע בדברים רבה (פ"ט סימן א') ובמתנות כהונה שם (ד"ה על כוחו) ע"ש ודו"ק.

גם עיין באיכה רבה (פרשה א' סימן כ"ט), רבי אבהו היה יושב ולומד בקפרי, וראה לאדם אחד שמרים בידו מקל עץ ועומד להכות בו את חברו, ואמר לו רבי אבהו מדוע תרצה להמית את חברך, ואמר לו השני האם במקל זה יש בו כדי להמית, ואמר לו רבי אבהו, מזיק עומד אחריך ובידו מקל ברזל, אתה תכהו במקל העץ, והמזיק יכהו בברזל וימיתנו" ע"ש, וגם כאן מבואר שהיו בארץ ישראל מזיקים ע"ש. ועיין במדרש תנחומא (פרשת קדושים סימן ט') וכן הוא בויקרא רבה (פרשה כ"ד סימן ג') אמר רבי ברכיה בשם רבי סימון מעשה היה בעירנו ברוח אחד שהיה שרוי על המעיין, בא רוח אחר להודווג לו, היה שם חסיד אחד ושמו יוסי איש צייתור נגלה לו הרוח ואמר לו הרי כמה שנים אני נתון כאן ולא הזקתי שום אדם וכו' ע"ש, וברור שרבי סימון שמעיד על מעשה שהיה בעירו, הוא אמורא מארץ ישראל, וכן כתב בספר תולדות תנאים ואמוראים (בערכו עמוד תתקס"ב) ע"ש. ועיין במדרש במדבר רבה (פי"ג סימן ג') שאמרו שחזקיה ראה את קטב מרירי, ומשום כך נפטר ע"ש. ובין אם נפרש דקאי על המלך חזקיה, (וכמו שראיתי מי שהבין כן) ובין אם נפרש דקאי על חזקיה רביה דרבי יוחנן, מ"מ שניהם בארץ ישראל היו ודו"ק. ועיין במדרש איכה רבה (הנ"ל).

שוב נזכרתי ממדרש רות רבה (פ"ו ס' א') „בשעה שרות באה בלילה לגורן בועז כתיב, וילפת, לפתתו כחזוית התחיל ממשמש בועז בשערה של רות, אמר רוחות אין להן שער" ופירש שם במתנות כהונה „רוחות, שדים", הרי שהיו מצויים בארץ ישראל, בבית לחם ודו"ק. וע"ע ירושלמי שבת (פ"א ה"ג) במעשה דאותו חסיד והרוח, ופשט הלשון מורה דבארץ ישראל הוה המעשה, [ובפרט אם נאמר דהכלל דסתם מעשה בחסיד הוא רבי יהודה בר אלעי, או ר"י בן בבא, והם בארץ ישראל הו', אלא שלא ידעתי אם נוהג כלל זה גם בתלמוד הירושלמי וצל"ע, ודו"ק].

ולכאורה מקרא מלא הוא בקהלת (פ"ב פס' ח'), „עשיתי לי שרים ושרות שדה ושדות" ופירשו רבותינו ז"ל במדרש קהלת רבה (שם פ"ב סימן א') שידה ושדתא דהו' אויזין בהו', ע"ש, וכן הוא בגיטין (ס"ח א') „שדה ושדות, הכא תרגימו שידה ושדתין ופרש"י שד זכר ושד נקבה", ועיין שם, ובמדרש במדבר רבה (פרשה י"א סימן ג'), „הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים מסביב לה וגו' מפחד בלילות, רבי שמעון בן יוחאי פתר לה בשלמה המלך, הנה מטתו של שלמה זה

שלמה המלך, ששים גבורים סביב לה שהיו ששים גבורים סובבים מיטתו בלילה והן היו מגבורי ישראל, כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה למה היה עושה כן, מפחד בלילות שהיה מתיירא מן הרוחות שלא יזיקוהו ועוד עיין שם בהמשך המדרש (בדף מ"ב ע"ג) ע"ש. ועיין מעילה (י"ז ב') שכהלכו רבי אלעזר ב"ר יוסי, ורבי שמעון בן יוחאי לרומי יצא לקראתם בן תמליון (פרש"י שד שקורין נוטיון) וכו' ובין אם נפרש דמיירי ברומי שבארץ ישראל, עיין במרגליות הים סנהדרין (ל"ב ב' אות י"ט) ובין שנפרש דמיירי ברומי שבארץ איטליה, וכן עיקר, מ"מ מבואר דאיכא שדים גם חוץ מבבל, ועיין בתוס' מעילה (שם ד"ה יצא) שכתבו שהשד בן תמליון הוא שקורין לו נוטיון בלע"ז וכמו תינוק קטן הוא ורגיל בין הנשים להתלוצץ בהן ע"ש, ומבואר שאף בארץ צרפת מקום מושב רבותינו בעלי התוספות ז"ל היו שכיחי מוזיקים, (כך הוא פשוט לשון התוס', ולא שבאו לבאר ענינו דבן תמליון ולגבי זמן התלמוד מיירי דו"ק).
סוף דבר הקדמה זו שהביא רבינו ז"ל מחודשת היא, וצריכה ישוב, ותמהני על רבינו ז"ל שהביאה בסתם כאילו הוא דבר מוסכם. וצע"ע. [לחלק בין שד, למזיק ורוח לא שמיצא לי בנדון דידן, ועיין מה שציין בספר יד אליהו (דף ש"ח ע"א) ובתשובת רב האי גאון ז"ל שהביאה הרמב"ן ז"ל במאמר „תורת ה' תמימה" (עמוד קמ"ט) ע"ש ואכמ"ל].

מ.

מערכת ש', ערך שוגג (ק"י א'). מה שכתב רבינו הגאון המחבר ז"ל בענין העושה עפ"י הוראת חכם אם נחשב כשוגג, וציין לשדי חמד (מערכת ט' אות כ"ז) שהאריך לציין מדברי האחרונים שדברו בזה ע"ש.
ואני עני מוסיף אומר מן החדש שלא נזכר שם, דעשו"ת גנדע ביהודה (מהדורה תנינא חיו"ד סימן צ"ו) ושו"ת חתם סופר אה"ע (סימן קמ"ו) וישועות יעקב אה"ע (סימן י"ג סק"ז) ושו"ת יד אליהו לגר"א רגולר ז"ל ח"א (כללים אות א' סקי"ג, דע"ו ע"ג) ופתחי תשובה אה"ע (סימן י"ג סקי"א וסקי"ב) ושו"ת שואל ומשיב מהדורה תנינא (ח"א סימן צ"ג ד"ה נשאלתי) ושו"ת בית שלמה חאה"ע (סימן ח') והגהות לשד השמן על הרמב"ם הל' גרושין (פי"א הכ"ח) ולמו"ז הגז"ל בכף החיים (סימן ק"ח אות ל"ב, וסימן שי"ח אות י"ז) וחיו"ד (סימן צ"ט אות ט"ל).
ולפי מה שנתבאר בדברי האחרונים ז"ל דלעיל דהעושה עפ"י הוראת חכם שוגג מיקרי, יש מן התימה על מ"ש הגרא"ב קלוגר ז"ל בשו"ת שערי בנימין (סימן י"ד), ע"ש שנקט בפשיטות דחשיב אונס, ומה שהביא שם משו"ת בנימין זאב, תימא שהלא כן מבואר כבר ברמב"ם בהלכות שגגות, וכ"כ רע"ב פסחים (פ"ו) ע"ש, ובמק"א עמדנו בס"ד על כל דבריו שם, ואכמ"ל.

מא.

מערכת ש', ערך שומר מצוה לא ידע דבר רע (ק"י פ"א). רבינו הגאון המחבר ז"ל הביא דברי הגאון רד"ך ז"ל דלא אמרינן שומר מצוה לא יד"ר אלא בשומר לשמה ונזהר בה וכו' עיין בו, ונלע"ד בס"ד דשורש הדברים במסכת שבת (ס"ג א') אמר רבי חנינא בר אידי כל העושה מצוה כמאמרה, אין משרין אותו בשורות רעות, שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, ונתבאר הך ענינא במק"א בס"ד ואכמ"ל, ועיין בהחפץ חיים לגר"ח פאלאג'י ז"ל (סימן כ"ח) בזה.